

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

צורת הלולב

(כ"ט ב') משנה: נקטם ראשו, נפרצו עליו (נתלשו מהשדרה), פסול (דלא הוי הדר). נפרדו עליו (מחוברים בשדרה, אלא שנפרדו מלמעלה) כשר. רבי יהודה אומר: יאגדנו מלמעלה.¹ ציני (דקלי) הר הברזל, כשירות.²

(ל"א ב') אמר רב הונא: לא שנו אלא נקטם. אבל נסדק (נסדקו ראשי העלים), כשר.

(ל"ב א') (ומקשה) ונסדק כשר?! **והתניא:** לולב כפוף, קוץ (שיוצאים כעין קוצים משדרתו), סדוק, עקום דומה למגל, פסול. חרות (קשה), פסול. דומה לחרות (שהתחיל להתקשות ועדיין לא נעשה עץ), כשר.

אמר רב פפא: (הא דקתני סדוק פסול) דעביד כהימנך (כלי ברזל של סופרים שיש לו שני ראשים. כך הלולב, גדל כמין שתי שדראות, מחצית עליו לכאן, ומחצית לכאן).

עקום דומה למגל (פסול). אמר רבא: לא אמרן אלא לפניו. אבל לאחריו (שנעקם לצד שדרה), ברייתיה הוא (וכשר).

אמר רב נחמן: לצדדין, כלפניו דמי (ופסול). ואמרי לה: כלאחריו דמי (וכשר).

ואמר רבא: האי לולבא דסליק בחד הוצא (שכל עליו מצד אחד), בעל מום הוא ופסול.

(שנינו במשנה: נפרצו עליו פסול, נפרדו כשר) אמר רב פפא: נפרצו, דעביד כי חופיא (מטאטא שעליו תלושים מהשדרה). נפרדו, דאיפרוד אפרודי (ראשיהם מפורדים, אבל מלמטה מחוברים).

בעי רב פפא: נחלקה התיומת (שני עלים עליונים המדובקים כתאומים), מהו?

תא שמע דאמר רבי מתון אמר רבי יהושע בן לוי: ניטלה התיומת, פסול. מאי לאו הוא הדין נחלקה. (ודחי) לא, ניטלה שאני. דהא חסר ליה.

איכא דאמרי, אמר רבי מתון אמר רבי יהושע בן לוי: נחלקה התיומת, נעשה כמי שניטלה התיומת, ופסול.

(שנינו במשנה: ציני הר הברזל כשירות) אמר אביי: לא שנו אלא שראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה. אבל אין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה, פסול.

שיטות הראשונים

נקטם ראשו: רש"י נקט שמדובר על קטימת שני העלים האמצעיים, וכדבריו נקט הרא"ש.³ התוספות התקשו,⁴ ולכן

¹ אם נפרדו עליו יאגדם, שיהו עולין עם השדרה כשאר לולבין. רש"י.

² לולבין שלהן ואף על פי שעלין שלהן קטנים מאד, ואין עולין עם ארכה של שדרה. רש"י.

³ כך משמע מפשטות דבריו, שהביא את הסבר התוספות הראשון וכתב עליו שהלשון דחוק, לאחר מכן הביא את ההסבר השני ולא העיר עליו דבר, לאחר מכן הביא את הראב"ד והקשה על דבריו. וכך כתב גם בקיצור פסקי הרא"ש וגם בטור (או"ח תרמה) כתב כך בשם אביו. כך גם הבין הב"י באפשרות ראשונה, אך באפשרות שנייה כתב שהרא"ש סובר שצריך שיקטמו שנים מתוך שלשת העלים העליונים שהם רוב העלים העליונים.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ביארו (באפשרות א') שנקטמו רוב העלים העליונים. הראב"ד הסתפק האם מדובר על קטימת התיומת או קטימת ראש השדרה, ולמעשה הכריע שקטימת ראש השדרה פוסלת.⁵ הר"ן פסק מעיקר הדין כדעת הראב"ד אך כתב לחשוש לקטימת עלי התיומת. השו"ע פסק שנקטמו רוב העלים העליונים,⁶ הרמ"א פסק כרוב הראשונים שמדובר על התיומת.⁷

שיעור קטימת התיומת: לסוברים שהקטימה הפוסלת היא בתיומת, נחלקו ראשונים. המגיד משנה והר"ן נקטו שאף אם נקטמה התיומת בכל שהוא הלולב פסול.⁸ רבינו יונה, רשב"א, טור בשם הרא"ש, כתבו שפסול רק אם נקטם רובו.⁹ הרא"ה והריטב"א מעיקר הדין פוסלים רק כשנקטם רובו, אך כתבו לחוש אף בכל שהוא.¹⁰

כשרות לולב קטום בדיעבד: רוב הראשונים סתמו וכתבו שלולב קטום פסול, ומשמע שפסול לגמרי. המרדכי כתב בשם היראים כי אם אין אלא לולב קטום ניתן ליטלו בדיעבד ולברך עליו.¹¹ והרמ"א פסק את דבריו להלכה.¹²

⁴ דבגמרא קאמר רבי יהושע בן לוי ניטלה התיומת פסול והן אותן העלין האמצעיים והא אפילו בנקטם ראשו פסול כל שכן נטלו לגמרי. ובאפשרות שניה ביארו תוספות שאכן מדובר בשני עלין האמצעיים היוצאין מראש השדרה, ואצטריך ליה לרבי יהושע בן לוי לאשמועין ניטלה, דסלקא דעתיה דחשיב דהדר טפי מנקטם. אי נמי ניטלה אחת מן התיומת דבנקטם לא מיפסלה אא"כ נקטמו שתיהן.

⁵ מדתני עולא בר חנינא בהדס נקטם ראשו ועלתה בו תמרה כשר, אלמא ראשו דקאמר בגוף ההדס קאמר, שאם בנשירת העלין העליונים בלחוד קאמר הוה ליה למימר נקטם ראשו ועלו בו עלין כשר. אלא שמע מינה אין הפיסול בעלין אלא בראש הבד עצמו... ועוד, דאמרינן בגמרא לא שנו אלא נקטם ראשו אבל נסד כשר, והוא ודאי על שדרה עצמה קאמר כדמוכח בסוגיא דשמעתא. והלשון עצמו כך הוא מוכיח כי השדרה היא הנקראת לולב, וההוציא נקראין עלין או הוציא, וכשאמרו נקטם ראשו על הלולב אמרו והוא ראש השדרה שהוא הלולב. ראב"ד.

⁶ יתכן וכוונתו כפירוש ראשון של התוספות, אולם יתכן וכוונתו כפי שביאר בדברי הרא"ש, ויעויין באחרונים.

⁷ או"ח תרמהו, וכתב המשנ"ב (ס"ק כו) שעלים העליונים הם אותם שגבוהין מן השדרה ולמעלה. מקורות: רש"י (כך מובא במספר ראשונים בשם רש"י, אך אינו ברש"י שלפנינו. אך הדברים מובאים בפירוש במחזור ויטרי סימן שסה; בסידור רש"י סימן רעט). רא"ש (סימן ב). ור' מגיד משנה ורבינו מנוח (הלכות לולב ח,ג). תוספות (כ"ט ב' ד"ה נקטם). ראב"ד (הל' לולב; וכן מובא בראשונים רבים).

⁸ בקטימת רובן פסול דבכל מקום רובו ככולו וכמו שכתוב בנפרצו עליו או יבשו דברוב עליו סגי. ב"י.

⁹ אין נראה שיפסל במעט שנחלק או ניטל או יבש כל שהוא מאותו העלה האמצעי העליון שיפסול בכך שא"כ רוב הלולבין פסולין. רשב"א.
¹⁰ המשנ"ב (ס"ק ל) הביא מחלוקת באחרונים כיצד לנהוג כאשר נקטם מיעוט מהתיומת, ולכן התיר ליטול בשעת הדחק. ולשיטת הראשונים הפוסלים בקטימת רוב העלים כתב הביה"ל (ד"ה רוב העלין) שודאי שיש לפסול ברוב ולא בכל שהוא. מקורות: מגיד משנה (הלכות לולב ח,ג). ר"ן (יד א' ברי"ף, ד"ה נקטם). רבינו יונה ורא"ה (הו"ד בריטב"א). רשב"א (בבא קמא צ"ו א' נטלה). טור (או"ח תרמה). ריטב"א (כ"ט ב' ד"ה נקטם).

¹¹ והא דתנן נקטם ראשו פסול לכתחילה קאמר ויחזור אחר אחר ואי ליכא אחר יברך עליה ואשכחן דקתני פסול במקום דכשר בדיעבד כדתנן במנחות (כ"ו א') ובפסחים מייטנין לה פ' כ"צ (ע"ז ב') נטמאו שיריה אבדו או נשרפו כמדת ר"א כשרה כמדת ר"י פסולה ומוקמינן לה התם בפסחים לכתחילה ודיעבד כשר. יראים. והב"י דחה דבריו, וכתב: ולא ידעתי מי הכריחו לרא"ם לפרש כן ומדברי כל הפוסקים לא משמע הכי.

יש להעיר כי היראים לא כתב זאת בדיני לולב אלא בדיני הדס, שכפי שיתבאר להלן ראשונים רבים פוסקים שהדס קטום כשר. אולם יתכן והמרדכי למד שהוא הדין ללולב משום שבתחילת הלכות הדס לאחר שהביא היראים את הדינים המובאים במשנה כתב על כך היראים "וכאשר פירשתי הטעמים בלולב כך הם בהדס דבקרא חזא כתיב", ויתכן והמרדכי מבין שיש להשוות את כל הדינים של לולב והדס. ויעויין באחרונים שדנו בדברים אלו.

¹² או"ח תרמהו, ובביה"ל פסק כרמ"א שבדיעבד יכול ליטול ואף לברך עליו. מקורות: יראים (סימן תכב). מרדכי (סימן תשמו).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

פירוש פסול נפרצו: רי"ף ורמב"ם, ביארו שהעלים נתלשו מהשדרה אך עדיין תלויים בה¹³. רי"ף גיאת, רש"י, ואור זרוע, ביארו כי נפרצו היינו שהעלים נתלשו והם מחוברים לשדרה רק על ידי אגודה. הרי"ד כתב שהעלים נתלשו אך לא ברור האם נתלשו לגמרי או שעדיין מחוברים במקצת. תוספות, ראב"ד, רמב"ן, רא"ש, ריטב"א ור"ן התקשו לקבל את פירוש רש"י¹⁴ וביארו שנפרצו היינו שכל עלה נחלק לשניים. בעל העיטור פירש שהעלים נסדקו¹⁵ והשו"ע פסק כדעת הרי"ף¹⁶.

פירוש גדר נפרדו: בעל הלכות גדולות כתב שנפרדו היינו שהפרידו את העלים אחד מהשני¹⁷. רב האי גאון ורי"ף גיאת ביארו שכל עלה ועלה התחיל להיפתח בעצמו. רבינו חננאל, רי"ף ורמב"ם ביארו שגדר נפרדו היינו שהעלים כבר נפתחו. רש"י ביאר שגדר נפרדו היינו שהעלים למעלה התחילו להיפתח כענפים. הרי"ד ביאר שהעלים כבר אינם כפותים. השו"ע פסק כדעת הרי"ף והרמב"ם¹⁸.

נפרדו עליו כשר רבי יהודה אומר יאגדנו מלמעלה: רי"ף, רמב"ם, ורוב הראשונים, פסקו כתנא קמא שלולב שנפרדו עליו כשר. בית מדרשו של רש"י, והגהות אשר"י בשם אור זרוע פסקו כרבי יהודה שצריך לאגוד¹⁹. השו"ע פסק שלולב אינו צריך אגוד²⁰.

¹³. וראיה לפירוש זה דתנינן גבי ערבה נפרצו עליה פסולה נשרו מקצת עליה כשרה ומשמע שיש חילוק בין נשרו לנפרצו שנשרו אינם מחוברים כלל ונפרצו הם מחוברים מעט. רבינו מנוח.

וברמת התלישה הפוסלת כתב הראב"ד (הל' לולב): "אם היו מחוברים בשדרה כדי שיוכלו לחיות עמה שלא יתייבשו במחובר הרי הוא כשר ואם לאו פסול". אך לאחר מכן כתב הגדרה נוספת, ש"נשבר מקום חבורן ברוב", ויתכן והדברים מקבילים. הרמב"ן (בהשגות) הוסיף על כך עוד גדר, שהעלים צריכים להיות עומדים מעצמם ולא על ידי אגודה, "שכל המצות כולן אין יוצאין בהן אלא כדרך גדלתן, וזה כיון שמעצמו אין עליו עומדים כדרך גדולן פסול... כל שאין עליו יכולין לעמוד כדרך גדולן כנטלו העלין דמי". יש להעיר כי יש מי שהבין ברי"ף שהעלים נתלשו לגמרי, וכשיטת רש"י דלהלן, יעויין בדברי הריטב"א והר"ן.

¹⁴. ולא מחוור דגבי הדס דקתני ביה נפרצו עליו ליכא לפרושי ביה הכי שאם נתקו העלין מן העץ מיד הן נושרין ואין האגד מעמידן כעלי הלולב שהן ארוכין ועוד מדאמרין בגמרא אמר רב פפא נפרצו דעביד כחופיא ובפרק הגוזל משמע דחופיא היינו כשהעלין נחלקו לשנים דאמרין התם האי מאן דגזל לולבא ועבדי הוצי קני כלומר שנתק את העלין ממנו קנה גזל הוצין ועבדינהו חופיא קני והיינו שחלק את ההוצי דהיינו העלין לשנים ולשלוש. ר"ן.

¹⁵. ונראה לי דלא פסל בעל העיטור אלא בשנסדק רוב עלין ורוב כל עלה ועלה. ב"י.

¹⁶. או"ח תרמה, ב. מקורות: רי"ף (ט"ו א'), רמב"ם (לולב ח, ג; פירוש המשנה סוכה ג, א). אור זרוע (סימן שו). רי"ד (פסקי הרי"ד ל"ב א' ד"ה נפרצו). מנהיג (הלכות סוכה עמ' שפז). תוספות (כ"ט ב' ד"ה נפרצו). ראב"ד (השגות על הרמב"ם לולב ח, ג; הל' לולב). רמב"ן (השגות הל' לולב). רא"ש (סימן ג). ריטב"א (ל"ב א' ד"ה אמר). ר"ן (יד ב ברי"ף).

¹⁷. דאיתקח במידי ואיפרוד הוציה חדא מחברתה כענין שני ויפרדו איש מעל אחיו. בה"ג.

¹⁸. או"ח תרמה, א. מקורות: בה"ג (הלכות לולב). רב האי גאון (הו"ד ברי"ף גיאת). רבינו חננאל (ל"ב א'). רי"ף (טו ב). רמב"ם (פירוש המשנה ג, א; הלכות לולב ח, ג). רש"י (כ"ט ב). רי"ד (פסקי, ל"ב א' ד"ה נפרצו).

¹⁹. אך באור זרוע עצמו לא ברור כמי פסק, שכן רק הביא דברי תנא קמא ורבי יהודה ולא אמר בפירוש כמי הלכה: "נפרדו דאיפרוד אפרודי, מחוברין היו בשדרה אלא שלמעלה הן נפרדין לכאן ולכאן כענפי האילן ועלה קאמר ר' יהודה יאגדנו מלמעלה שיהיו עולין עם השדרה כשאר לולבין".

²⁰. או"ח תרמה, א. מקורות: רי"ף (ט"ו א'), רמב"ם (הלכות לולב ח, ג; פירוש המשנה סוכה ג, א). עיטור (הלכות לולב). שבלי הלקט (סימן שנא). סמ"ג (סימן מד). מאירי (כ"ט ב, ד"ה נפרצו). בית מדרשו של רש"י (ספר האורה סימן צה; הפרדס סימן קצה; מחזור ויטרי סימן ששה). פסקי אור זרוע (סימן שו). הגהות אשר"י (פרק ג סימן ה).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

נטילת פרוד לכתחילה: בשיטת הראשונים שפסקו שלולב שנפרדו עליו כשר, כתב רב האי גאון שמנהג ישראל לחפש דווקא לולב שעליו עדיין לא נפרדו. המגיד משנה כתב בשם הגאונים שמצוה מן המובחר ליטול לולב שאין עליו פרודות. הריא"ז כתב שמצוה לאגדו שיהיו עליו כפותים כדי להדר במצוה ולנאותה. השו"ע פסק כדעת רוב הראשונים שאין צריך לאגוד והרמ"א פסק כמגיד משנה שמצוה מן המובחר בלולב שאין עליו פרודים כלל.²¹

לולב כוּוץ וקוּוץ: רי"ף,²² טור, ור"ן כתבו את שני הפסולים. ריטב"א כתב שיש בזה מחלוקת גרסאות. הרמב"ם לא ציין אף אחד מהפסולים. השו"ע פסק את שני הפסולים.²³

ביאור פסול קוּוץ: רש"י, רא"ש, ר"ן ועוד ביארו שקוּוץ פירושו שיש ללולב קוצים. ערוך ואור זרוע ביארו שהעלים נתכווצו.²⁴ השו"ע פסק שקוצים פוסלים.²⁵

ביאור פסול כוּוץ: רי"ף גיאת, רמב"ן, מאירי,²⁶ ר"ן ועוד ביארו שכוּוץ פירושו שהעלים מכווצים. יראים ביאר שהפסול הוא שישנם קוצים.²⁷ השו"ע כתב שנצמת ונכוּץ.²⁸

עקום דומה למגל: כתבו רש"י, אור זרוע, ועוד ראשונים שדומה למגל זהו גדר לפסול של עקום. בפירוש הדבר כתב האור זרוע שצריך להיות עקום מאוד כמו שמגל עקום. הרמב"ם כתב היה עקום לפניו שהרי שדרו כגב בעלי חטורת פסול,²⁹ והשו"ע העתיק את לשון הרמב"ם.³⁰

עקום לפניו ולאחריו: בה"ג, רבינו חננאל, רי"ף, רא"ש, מאירי ורוב הראשונים גרסו שכאשר עקום לפניו פסול ולאחריו כשר. רבינו ירוחם גרס להיפך שלאחריו פסול ולפניו כשר. השו"ע פסק כדעת רוב הראשונים.³¹

עקום לצדדים: רי"ף, רמב"ם, רא"ש, ורוב הראשונים פסקו לחומרא שאף לולב העקום לצדדים פסול. ראב"ה ואור זרוע השאירו את הדבר בספק. השו"ע פסק שלצדדים פסול.³²

²¹ אור"ח תרמה, ח. מקורות: רב האי גאון (הו"ד ברי"ף גיאת). מגיד משנה (הלכות לולב ח, ג). ריא"ז (פסקי ריא"ז הלכה ב סעיף ג).

²² כך לפי גרסת הרי"ף כפי שמובא לפנינו וכפי שציטטו אותו מספר ראשונים, אולם בכתבי יד של הרי"ף ישנן גרסאות שונות בדבריו.

²³ אור"ח תרמה, ח. מקורות: רא"ש (סימן ד). רי"ף (טו א). טור (אור"ח תרמה). ר"ן (טו, א מדפי הרי"ף). ריטב"א (ל"ב א' ד"ה ג"ה כפוף). רמב"ם (הלכות סוכה ולולב ח, ג-ד).

²⁴ פירוש עניין צמיתה, וכבר פירשתי עניין זה בערך כוּוץ. ערוך. שנתכווצו צידי העלין כעין בית קיבול ונכנסו זה לתוך זה. אור זרוע.

²⁵ אור"ח תרמה, ח. מקורות: ערוך (ערך קוּוץ). אור זרוע (הלכות סוכה סימן שו אות ג).

²⁶ ובגדר הכיווץ כתב המאירי "עד שאין ראשו של זה מגיעי לד עיקרו של זה".

²⁷ ביראים ישנן שתי גרסאות, גרסה אחת קוצין וגרסה אחת הוצין. היראים הוסיף ציור זה לתיאור הפסול:

²⁸ אור"ח תרמה, ח. מקורות: רי"ף גיאת (מאה שערים הלכות לולב). רמב"ן (השגות על הל' לולב לראב"ד). מאירי (ל"א א, ד"ה לולב הכוּוץ וד"ה קוּוץ). ר"ן (טו א, ד"ה תניא).

²⁹ והב"י הבין מלשון הרמב"ם שסובר שצריך להיות עקום לגמרי.

³⁰ אור"ח תרמה, ח.

³¹ אור"ח תרמה, ח.

³² אור"ח תרמה, ח. מקורות: רבינו חננאל (ל"ב א, ד"ה המנק). רי"ף גיאת (דף קא). רי"ף (ט"ו א). רמב"ם (הלכות לולב ח, ג). רי"ד (פסקיו ל"ב א, ד"ה נקטם). רא"ש (סימן ד). ריא"ז (הלכה ב אות ג). מאירי (ל"ב א, ד"ה היה כפוף). ראב"ה (סימן תרנח). אור זרוע (סימן שו).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

לולב דסליק בחד הוצא: רש"י ביאר שכל העלים גדלים רק מצדו האחד של הלולב. הרמב"ם כתב שהעלים גדלים אחד אחד ולא גדלים כפולים, את דבריו ביארו רבים³³ שכך פירש את לולב דסליק בחד הוצא. השו"ע פסק להלכה גם את פירוש רש"י וגם את פירוש הרמב"ם.³⁴

נחלקה התיומת: רש"י ותוספות ביארו שהתיומת היא שני העלים האמצעיים העליונים שבלולב, אם הם נחלקו אחד מהשני והסדק נכנס לשדרה ומגיע עד העלים שתחתיהם, הלולב פסול. היראים נקט לשיטה זו שהפסול הוא אף אם השדרה עצמה לא נחלקה. רשב"א והריטב"א בתירוץ ראשון פסקו שאם נחלק רוב העלה, הלולב פסול³⁵. ריטב"א בתירוץ שני ור"ן בשם יש מחמירים כתבו שאף במיעוטו פסול.³⁶ האור זרוע והרא"ש כתבו שפסול רק אם לא היה כך מתחילתו. רבינו חננאל, רי"ף, רמב"ם, ביארו שהתיומת היא החלק המחבר כל עלה ועלה, ונחלקה התיומת פירושו שהעלים נחלקו לשניים. בעל העיטור כתב שלשיטה זו רק אם כל העלים נחלקו הלולב פסול. ראב"ד, רשב"א וריטב"א כתבו לשיטתם שאם רוב העלים נחלקו הלולב פסול. השו"ע העתיק את לשון הרמב"ם, הרמ"א פסק מעיקר הדין כשיטת היראים, ולכתחילה כתב לחוש אף אם העלה העליון נסדק במיעוטו.³⁷

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות לולב, סימן תרמה)

- א. לולב שִׁנְפָּדוּ עָלָיו זֶה מַעַל זֶה וְלֹא נִדְלָדְלוּ כְּעֵלֵי הַחֲרִיּוֹת, כְּשֵׁר, אֶפְלוּ לֹא אֶגְדּוּ. **הגה:** (מיהו) ומכל מקום מצוה מן המבחר בלולב שאין עליו פרודות לגמרי (המגיד ור"ן פרק לולב הגזול).
- ב. נִפְרָצוּ עָלָיו, וְהוּא שִׁיִּדְלָדְלוּ מִשְׁדָּרוֹ שֶׁל לולב כְּעֵלֵי הַחֲרִיּוֹת, (דְּהֵינּוּ שְׂאִינּוּ עוֹלִים עִם הַשְּׂדֵרָה אֶלָּא תְלוּיִן לְמַטָּה) (המגיד פ"ח) פֶּסוּל. **הגה:** וכל שכן אם נפרצו ונעקרו למטה מן השדרה, דפסול אפלו אגדו (טור ור"ן פרק לולב הגזול), וכן אם נתקשו העליון כעץ ואינו יכולין לחברו אל השדרה, פסול (טור ובית יוסף). וכל זה ברב עליו, אבל אם מעוט עליו נעשו כף ושאר עליו נשארו ועדין הלולב נשאר מקסה בעליו, כשר (ר"ן פרק לולב הגזול).
- ג. בְּרִית עָלִין שֶׁל לולב כֶּף הִיא: כְּשֵׁהֶם גְּדֵלִים, גְּדֵלִים שְׁנַיִם וְדְבוּקִים מִגִּבּוֹן, וְגַב שֶׁל שְׁנֵי עָלִין הוּא הַנִּקְרָא תִיּוּמַת; נִחְלָקָה הַתִּיּוּמַת (בְּרַב הָעֲלִין) (טור ובית יוסף), פְּסוּלָה; הֵיוּ עָלָיו אַחַת אַחַת מִתְחַלֶּת בְּרִיתוֹ וְלֹא הִיָּה תִיּוּמַת, אוֹ שֶׁכָּל עָלָיו כְּפוּלִים מִצְדוֹ הָאֶחָד וְצֵד הַשְּׁנַיִ עָרַם בְּלֹא עָלִין, פֶּסוּל. **הגה:** ויש מפרשים לומר דאם נחלק העלה העליון האמצעי שעל השדרה עד השדרה, מקרי נחלקה התיומת ופסול; והכי נוהגין (ת"ה סי' צ"ו). מיהו לכתחלה, מצוה מן המבחר, נוהגין לטל לולב שלא נחלק העלה העליון כלל כי יש מחמירין אפלו בנחלק קצת; ואם אותו העלה אינו כפול מתחלת בריתו, פסול (כל בו).

³³ וביניהם הראב"ד (בהשגות על הרמב"ם), רבינו מנחם, רבינו ירוחם (נתיב ח חלק ג נ"ח ע"ג - ע"ד), כס"מ ועוד. אולם המגיד משנה נקט שכך ביאר הרמב"ם את דין ניטלה התיומת.

³⁴ או"ח תרמה, ג. מקורות: רמב"ם (לולב ח, ד). אור זרוע (סימן שו). ר' רא"ש (סי' ה).

³⁵ שאין נראה שיפסל במעט שנחלק או ניטל או יבש כל שהוא מאותו העלה האמצעי העליון שיפסול בכך שא"כ רוב הלולבין פסולין.

³⁶ אפילו נחלקה מיעוטה פסול דומיא דנקטם... ולפי זה ראוי לחוש כשהסדק לארכו שהוא מתרבה בכל שעה כשמנענעו לפסול אפילו במיעוטו. ריטב"א.

³⁷ או"ח תרמה, ג. וכתב המשנ"ב (ס"ק טז) בשם הגר"א שאם נחלק רוב העלה פסול. ועוד כתב (ס"ק טו) שאם הלולב מסתיים בשני עלים יש על שניהם שם תיומת, ואם נחלקה אחת מהם, פסול. מקורות: תוספות (ל"ב א', ד"ה נחלקה). יראים (סימן תכב). ראב"ד (הל' לולב). רשב"א (בבא קמא צ"ו א', ד"ה נחלקה). ריטב"א (ל"ב א', ד"ה אמר ר"ה). אור זרוע (סימן שו). רא"ש (סימן ו). רבינו חננאל (ל"ב א', ד"ה אריב"ל). רי"ף (טו א). רמב"ם (הלכות לולב ח, ד). רי"ד (פסקי הרי"ד ל"ב א, ד"ה נפרצו). ריא"ז (הלכה ב סימן ה).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

- ד. לא היו עליו זה על גב זה כְּדָרָךְ כָּל הַלּוּלָבִין, אֲלָא זֶה תַּחַת זֶה, אִם רֹאשׁ זֶה מֵגִיעַ לְעָקָר שְׁלִמְעֵלָה מִמֶּנּוּ עַד שְׁנִמְצָא כָּל שְׁדָרוֹ שֶׁל לּוּלָב מְכֻסָּה בְּעֵלִין, כְּשֶׁר; וְאִם אֵין רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה מֵגִיעַ לְצַד עָקָר שֶׁל זֶה, או שְׁאֵין לוֹ הַרְבֵּה עֵלִין זֶה עַל זֶה אֲלָא מִכָּל צַד יוֹצֵא אֶחָד לְמִטָּה סְמוּךְ לְעָקָרוֹ וְעוֹלָה עַל רֹאשׁוֹ, פְּסוּל.
- ו. נְקֻטָּם רֹאשׁוֹ, דִּהְיִנוּ שְׁנִקְטָמוּ רַב הָעֵלִין הָעֵלִיוֹנִים, פְּסוּל. **הגה:** וְאִם נְקֻטָּם הָעֵלָה הָעֵלִין הָאֲמֻצְעֵי שְׁעַל הַשְּׁדָרָה, פְּסוּל (הַמְגִיד וְר"ן פ' לּוּלָב הַגָּזוּל); וְדוּקָא דְאֶפָא אַחַר, אֲבָל לִיכָא אַחַר, מְבָרְכִים עֵלִין. (מְרַדְכֵי פ"ג וּמְנִהְגִים).
- ז. נְסֻדָּק, אִם נִתְרַחֲקוּ שְׁנֵי סְדָקִיו זֶה מִזֶּה עַד שְׁיִרְאוּ כְּשֵׁנִים, פְּסוּל. **הגה:** וְאֶפְלוּ לֹא נִחְלָקָה הַתְּיוֹמֵת הָעֵלִיוֹנָה בְּעֵגְנָן שְׁיִפְסַל הַלּוּלָב מִכַּח נִחְלָקָה הַתְּיוֹמֵת.
- ח. יֵשׁ לוֹ כְּמִין קוֹצִים בְּשְׁדָרְתוֹ, או שְׁנִצְמַת וְנִכּוֹץ, או שֶׁהוּא עָקָם לְפָנָיו שֶׁהָרִי שְׁדָרוֹ כְּגַב בְּעַל חֲטָטָרְתָּ, פְּסוּל; וְכֵן אִם נֶעְקָם מֵאֶחָד מֵצְדָדָיו, פְּסוּל; אֲבָל אִם נֶעְקָם לְאַחֲרָיו, כְּשֶׁר, שְׁזוֹ הִיא בְּרִיתוֹ.
- ט. אִם כְּפוּף בְּרֹאשׁוֹ, פְּסוּל; וְדוּקָא כְּשֶׁשְׁדָרְתוֹ כְּפוּפָה, אֲבָל עֵלִין כְּפוּפִים בְּרֹאשׁוֹ כְּמוֹ שְׁדָרָךְ לְהִיּוֹת הַרְבֵּה לּוּלָבִים, כְּשֶׁר.

שיעור אורך ארבעת המינים

(כ"ט ב') **משנה:** לולב שיש בו שלושה טפחים, כדי לנענע בו, כשר.

(ל"ב ב') אמר רב יהודה אמר שמואל: שיעור הדס וערבה, שלושה. ולולב (כולל העלים), ארבעה. כדי שיהא לולב יוצא מן ההדס טפח.

ורבי פרנך אמר רבי יוחנן: שדרו של לולב צריך שיצא מן ההדס טפח (לבד מהעלים).

תניא (בתוספתא): שיעור הדס וערבה, שלושה. ולולב, ארבעה. רבי טרפון אומר: באמה בת חמישה טפחים.

קשיא דשמואל אדשמואל! הכא אמר רב יהודה אמר שמואל: שיעור הדר וערבה שלושה. והתם אמר רב הונא אמר שמואל: הלכה כרבי טרפון (שצריך חמישה טפחים)!

ומסיק דהכי קאמר (רבי טרפון): אמה בת חמשה טפחים (בינוניים), עשה אותה שישה (כלומר חלק אותה לשישה חלקים). צא מהן שלושה להדס, והשאר ללולב (וסתם שלושה טפחים, חצי אמה הם. טפחים הללו קטנים יהיו, ולא יהיו אלא חצי אמה באמה בת חמישה). כמה הוי להו, תרי ופלגא (טפחים). ושמואל (שפסק שיעור שלושה טפחים, וגם הלכה כרבי טרפון שדי בשניים וחצי) לא דק (ולחומר).

שיטות הראשונים

שדרו של לולב: כל הראשונים פסקו הלכה כרבי יוחנן ששדרו של הלולב צריך להיות ארבעה טפחים מלבד העלים,³⁸ וכך פסק השו"ע.³⁹

³⁸ וכר' יוחנן קי"ל לגבי שמואל ועוד ברייתא דפ' המפלת (דף כו א) מסייע ליה דתני ר' אושעיא זעירי דמן חבריא חמשה שיעורן טפח וקחשיב שדרו של לולב. רא"ש.

³⁹ או"ח תר"נא. המשנ"ב הביא בשם הריטב"א שגם את אורך ההדס והערבה מחשבים מהענף ולא מהעלים.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

גודל הטפח של הלולב: ר"ף ורמב"ם, כתבו בפשטות ששיעור הדס וערבה שלשה טפחים ולולב ארבעה ולא הביאו את ביאור הגמרא שמדובר על טפחים קטנים. הריטב"א והר"ן כתבו שלא דקו אך אין הם חולקים על דין זה, המגיד משנה כתב שדחו דין זה מן ההלכה.⁴⁰ ראב"ד, רא"ש, ר"ן ועוד ראשונים פסקו דין זה להלכה. שבלי הלפט ומאירי פסקו שלכתחילה צריכים להיות שלשה טפחים שלמים ובדיעבד מספיק טפחים קטנים. השו"ע פסק בסתם שהטפחים יכולים להיות קטנים יותר ובשם יש אומרים כתב שצריך להיות טפחים רגילים, והרמ"א פסק שלכתחילה הטפחים צריכים להיות רגילים.⁴¹

גודל הטפח היתר: בשיטת הראשונים הסוברים שמשערים בטפחים קטנים נחלקו הראשונים מהו הגודל שצריך להיות בטפח היתר. רמב"ן וריטב"א סוברים שהטפח היתר הינו טפח רגיל.⁴² רש"י, תוספות, כתבו שגם הטפח הנוסף יכול להיות קטן. השו"ע כתב בסתמא שגם הטפח הנוסף הינו טפח קטן ובשם יש מי שאומר כתב שהוא צריך להיות טפח רגיל.⁴³

צריך שיצא מן ההדס טפח: ריטב"א ור"ן כתבו כי בכל מקרה הלולב צריך להיות ארוך בטפח מההדס והערבה, אף אם מדובר ביותר מארבעה טפחים. השו"ע הביא דעה זו בשם יש מי שאומר.⁴⁴

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות לולב, סימן תרנ)

- א. שיעור הדס וערבה, ג' טפחים; וּשְׁדָרוּ שֶׁל לֹולֵב ד' טפחים, כְּדִי שֶׁיֵּהָא שְׁדָרוּ שֶׁל לֹולֵב יוֹצֵא מִן הַהֶדֶס טפח, בְּאֵמָה בַּת ה' טפחים עֲשֵׂה אוֹתָהּ ו', צא מֵהֶם ג' לְהֶדֶס, נִמְצָא שְׁעוֹר הַדָּס וְעֶרְבָה טפחים וּמְחַצָּה, שֶׁהֵם י' גוֹדְלִים; וְשְׁעוֹר שְׁדָרוּ שֶׁל לֹולֵב י"ג גוֹדְלִים וְשְׁלִישׁ גוֹדֵל; וְיֵשׁ מִי שְׁאֹמֵר שְׁשְׁעוֹר שְׁדָרוּ שֶׁל לֹולֵב י"ד גוֹדְלִים; וְיֵשׁ אוֹמְרִים שְׁשְׁעוֹר הַדָּס וְעֶרְבָה י"ב גוֹדְלִים, וְשְׁדָרוּ שֶׁל לֹולֵב י"ו גוֹדְלִים (וְכֵן נוֹהֲגִין לְכַתְּחִילָה).
- ב. אֵין לָהֶם שְׁעוֹר לְמַעְלָה. וְיֵשׁ מִי שְׁאֹמֵר שְׁאֶפְלוּ הוֹסִיף בְּאֶרֶץ הַהֶדֶס וְהַעֲרָבָה כְּמָה צָרִיךְ שֶׁיֵּצֵא שְׁדָרוּ שֶׁל לֹולֵב לְמַעְלָה מֵהֶם, טפח.

⁴⁰ ואפשר שהם סוברין דשמואל הוא דפסיק כר"ט דאמר דסגי בטפחים קטנים ודלא כת"ק דברייתא דבעי טפחים שלמים ולא קיי"ל כותיה דשמואל כי היכי דלא קיי"ל כותיה במאי דאמר ששיעור הלולב הוא עם עליו אלא כר' יוחנן. מגיד משנה.

⁴¹ או"ח תרנ"ג, מקורות: רמב"ם וראב"ד (הלכות לולב ז,ח). אור זרוע (סימן שו). רא"ש (סימן ז). ר"ן (ט"ו ב, ד"ה מיהו). שבלי הלפט (סימן שנח). מאירי (ל"ב ב, ד"ה כבר).

⁴² וראיה לדבר מדאמרי' בפ' המפלת חמשה שעורין טפח וחד מינייהו שדרו של לולב ומשמע דכי היכי דהנך כולו טפחים שלמים הכי נמי טפח של שדרו של לולב. ר"ן.

⁴³ או"ח תרנ"ג, מקורות: רמב"ן (הו"ד בריטב"א ל"ב ב, ד"ה גופא ובר"ן טו א, ד"ה מיהו). ריטב"א (ל"ב ב, ד"ה גופא). תוספות (ל"ב ב, ד"ה צא; אולם התוספות בנדה, כ"ו א, ד"ה שדרה, הסתפקו בדבר, יעויין שם).

⁴⁴ או"ח תרנ"ג, מקורות: ריטב"א (ל"ב ב, ד"ה ור"י אמר). ר"ן (ט"ו א, ד"ה אמר ר' פרנך).